

peoples, such as the Norwegians, Russians and other non-Turkic peoples. Only after Nikolai Mikhailovich Yadrinstev (1842-1894) got acquainted with the monuments of Kul Tigin and Bilga Khagan of the XIX century, the question of their belonging to the Turks was raised. The language of monuments was discovered in 1893 by Wilhelm Thomson (1842-1927), and in 1894 by Vasily Vasilyevich Radlov (1837-1918). In the period after the discovery of the language of the monuments, the question of the nationality of the inscriptions on which they were engraved caused controversy. Called the Runic, this graphic refers to Swedes, Finns, and Germans. However, a detailed study of the phonetic structure of the Goyturk language shows that this writing system belonged to these peoples themselves, which reflected the phonetic structure of the ancient Turkic language

Rəyçi: prof. M.İ.Yusifov

Azərbaycan dili kafedrasının 31 yanvar 2021-ci il tarixli iclasın 8 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 04 fevral 2021-ci il

UOT:81

İLYAS TAPDIĞIN UŞAQ ŞEİRLƏRİNDƏ SİNONİMLƏRİN ÜSLUBİ ÇALARLIĞI

Hüseynova Günay Şəmistan qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

günay.huseinova@mail.ru

Xülasə: *Məqalədə İlyas Tapdığı uşaq şeirlərində sinonimlərin işlənməsi və sinonimiya müasir dilçiliyin mübahisəli mövzularından hesab edilməsi araşdırılmışdır. Sinonim adlandırılan sözlərin mövcudluğu dilçilikdə ənənəvi olaraq müxtəlif dil məktəblərinin nümayəndələri tərəfindən fərqli şəkildə şərhli məqalədə izah edilir. Ona görə də sözlər arasındakı əlaqələrin mahiyyəti haqqında fikir ayrılıqları var. Bu fikir ayrılıqlarının əsas səbəbi sinonimlərin ikili xarakteri olmasıdır. Bu tip sözlər oxşar məna ifadə etsələr də, eyni zamanda aralarındakı məna fərqi olması məqalədə öz əksini tapmışdır. Çünki “sözlərin sinonimliyi insan təfəkkürünün inkişafı ilə əlaqədar yaranır, bu və ya digər predmetin, hadisənin yeni cəhətlərini kəşf etmək, öyrənmək və adlandırmaq cəhdinin nəticəsi kimi meydana çıxır. Həmçinin məqalədə İlyas Tapdığı uşaq şeirlərində sinonimlərdən istifadə etməsi və azyaşlı uşaqların asan şəkildə öyrənmələri üçün müvafiq sözləri ustalıqla seçərək öz yaradıcılığında işlətməsi araşdırılmışdır.*

Açar sözlər: sinonim, leksik-semantik, bədii üslub, izahlı lüğət, obraz

Keywords: synonym, lexical-semantic, artistic style, explanatory dictionary, image

Ключевые слова: синоним, лексико-семантический, художественный стиль, толковый словарь, образ.

Hər bir dilin əsas leksik-semantik kateqoriyalarından biri də sinonimlərdir. Elə buna görə də sinonim sözlərin müəyyən cərgələrini mutləq və ya tam (absolyut) sinonimlər adlandırır, onların nə məna, nə də ekspressivlik cəhətdən fərqlənmədiklərini iddia etmək doğru deyildir” (11, s.151).

Sinonimlərin əsas xarakterik xüsusiyyətlərindən biri onların bir ümumi məna ifadə etmələri olduğunu qeyd edən dilçilərin fikrincə, sinonimlər “bir ümumi məna ifadə etsələr də, müəyyən bir sinonim cərgədən ibarət olan sözlər – həm incə məna birləşmələri, həm də üslubi cəhətdən bir-birindən fərqlənirlər. Çünki sinonimlər ifadə etdikləri ümumi mənalara görə bir-birinə nə qədər yaxın olsalar da, polisemantik xarakter daşıyır” (8, s.63).

Sinonimlər dilin özünəməxsus xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən, qoruyub saxlayan, fikri daha dəqiq, aydın və obrazlı ifadə etməyə imkan verən sözlərdir. Dilçi alimlərin fikrincə, dilin lüğət tərkibi heç də tam olaraq leksik-semantik söz qruplarından ibarət olmur.

Bu barədə danışarkən S.Məhərrəmov yazır ki, “şübhəsiz, dilin lüğət tərkibi yalnız leksik-semantik söz qruplarının cəmindən ibarət olmayıb, hər şeydən əvvəl dil sistemindəki vahidlərin daxili leksik-semantik birliklərin müxtəlifliyindən ibarətdir” (15,s.194).

Bu müxtəliflik içərisində xüsusi yer tutan sinonim tip sözlər dilin əsas semantik kateqoriyalarından biridir. N.Seyidəliyev sinonimlərin danışq dilini zənginləşdirən, dili gözəlləşdirən leksik-semantik bir kateqoriya kimi aşağıdakı funksiyalarını qeyd edir: a) dildə təsirliliyi artırır; b) dili incələşdirir;c) dili rəvnəqləşdirir; ç) məna çalarları yaradır;d) nitq mədəniyyətində və natiqlik sənətində çox mühüm rol oynayır; e) fikri ifadə etmək üçün onu aydınlaşdırır və dəqiqləşdirir;ə) danışığı canlı və aydın edir, dili rəngarəngləşdirir (12, s.14).

Sinonimlərin digər bir xarakterik xüsusiyyəti isə onların daha çox bədii üsluba aid olması ilə bağlıdır. Belə ki, əgər digər üslublarda sinonimlik bəzən qüsurlu sayılsa da, bədii üslubda əksinə, sinonimlik mətnə bədii və təvətlilik əlavə edir. Oxucunun diqqətini cəlb etmək üçün bir vasitə rolunu oynayır ki, bu da daha çox nəzərdə özünü göstərir. Bu barədə danışarkən, M. Adilov haqlı olaraq yazır ki, “ədəbi dildə məqsəd informasiyadır, məlumat verməkdir. Ona görə də burada yaxın mənalı və ya sinonim sözlərdən bir neçəsinin ardıcıl şəkildə sadalanmasına ehtiyac yoxdur. Əksinə, belə sadalama sözün kommunikativ qüvvəsini zəiflədir və müəllifin dilində dəqiqlik olmadığını subut edir. Bədii dildə isə belə deyildir. Bədii dildə sinonimlərin, yaxın mənalı sözlərin bir sıraya düzülməsi emosionallığı qüvvətləndirir, yadda qalmanı asanlaşdırır” (1, s.154).

Sinonimləri digər leksik-semantik söz qruplarından fərqləndirən əsas cəhət onların bir ümumi - yaxın mənanı ifadə etmələridir. Amma qeyd olunmalıdır ki, bu söz qrupu bir ümumi məna ifadə etsə də, müəyyən bir sinonim cərgədən ibarət olan sözlər sinonim cərgə təşkil edir və bir birindən üslubi məna çalarlıqlarına görə fərqlənirlər. Bu da onların polisemantik xarakter daşması ilə bağlıdır. Şübhəsiz, hər bir dilin, xüsusən də onun bədii üslubunun formalaşmasında sinonimlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. “Bədii ədəbiyyatda sinonimlərin rolu böyükdür. Yazıçı ümumxalq dilinin tükənməz imkanlarından istifadə edərək ona yaradıcı şəkildə yanaşır, bu və ya digər dil faktlarına yeni əlamət, məna çaları verir. Yazıcının fərdi üslubundan asılı olaraq sinonim cərgəsinin genişlənməsi, yaxud daralması baş verir, sinonimlərin üslubi rəngi, onların işlənmə dərəcəsi dəyişir. Çox vaxt sinonim olmayan sözlər üslubi tələblə bir sinonim cərgədə vahid mənaya xidmət edir. Bəzən isə əksinə olur; bir sinonim cərgəyə daxil olan söz yazıcının dilində ayrı məna kəsb edərək başqa sinonim cərgədə birləşir” (9,s.28).

B. Xəlilov Azərbaycan dilindəki sinonimlərdən danışarkən onların iki tipə ayrıldığını qeyd edir:

1. Lüğəvi sinonimlər; 2. Qrammatik sinonimlər.

Lüğəvi sinonimlərin də iki qrupa ayrıldığını qeyd edən alim onları leksik və frazeoloji olmaqla iki yerə bölür.

N. Seyidəliyev haqlı olaraq qeyd edir ki, “istər sadə danışq üslubu, istərsə də bədii üslub olsun, hər iki sahənin yaradıcısı xalqdır, yaradıcı sənət adamlarıdır, ədəbi ictimaiyyətdir. Sinonimlərin hər bir üslubda – danışq üslubunda, elmi və bədii üslubda, publisistik üslubda yeri var və nitq mədəniyyətində, fikrin normal ifadə olunmasında mühüm rol oynayır (12, s.15).

Alimin fikrincə, hər bir sözdə ümumi bir məna mövcud olduğu halda, hər bir sözün özünə görə də məna çalarlığı vardır. Dildəki sinonimlər bir deyil, müxtəlif sahələrdə işlənir (12, s.15).

G. Bayramovanın sinonimlərə yanaşması da maraq doğurur. Sinonimlərin bölgüsündən danışarkən tədqiqatçı yazır ki, “...sinonim cərgə daxilində, yəni sinonimlərin semantik qradasiya və funksional işləklilik baxımından sıralamasında yer alan eyni və ya oxşar mənalı sözlər, ilk olaraq, 1) leksik üslubi və 2) kontekstual-diskursiv sinonimlər fərqləndirilməlidir.

Bizə görə, leksik-üslubi sinonimlər özləri də 1) leksik (ideoqrafik) və 2) üslubi olmaq üzrə iki yerə bölünürlər” (7,s.24).

Şübhəsiz, hər bir dilçi alimin sinonimlərin bölgüsünə öz yanaşması vardır. İlyas Tapdıq yaradıcılığında da biz bu tip sinonimlərin ayrı-ayrılıqda hər birinə rast gələ bilirik. Lakin tədqiqat obyektimiz uşaq şeirləri olduğundan biz şairin, əsasən, bu tip şeirlərində işlənən sinonimləri tədqiqata cəlb edəcəyik.

Qeyd olunmalıdır ki, İ.Tapdıqın uşaq şeirlərində dilimizin zəngin leksik fondunu özündə əks etdirən sinonimlərə də tez-tez rast gəlinir. Azərbaycan dilinin incəliklərinə dərinlən bələd olan şair şeirlərində bu mənbələrdən bacarıqla qidalanmışdır. Şairin yaradıcılığında istifadə etdiyi sinonim cərgə ümumxalq Azərbaycan dilinin leksikasını təşkil edir. Bu sinonim cərgədə əsasən milli mənşəli sözlərdən istifadə edilir. Onlar içərisində alınmalar olsa da, bu alınmalar dilimizin lüğət tərkibində özünə yer tutmuş, hamı tərəfindən anlaşılan sözlərdir.

İlyas Tapdıqın uşaq şeirlərində işlənən sinonimləri tədqiq edərkən onları nitq hissələrinə görə tədqiq etməyi məqsəduyğun saydıq. Bütün digər hallarda olduğu kimi, İlyas Tapdıqın uşaq şeirlərində də əsasən, *ismi* sinonim cərgələrə rast gəlinir. Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, bədii ədəbiyyatda çox vaxt mütləq sinonimlər deyil, nisbi və üslubi sinonimlərə daha çox yer verilir. Biz bu hallara İlyas Tapdıq yaradıcılığında da rast gəlirik:

O gəzməyib *oba*, *yurd*,

Yemlik yeyib doyunca (15,s.65).

N. Seyidəliyev bu barədə danışarkən haqlı olaraq qeyd edir ki, “bu misralarda şair *yurd*, *yuva*, *məskən* sözlərini sadalayaraq “vətən” sözünə sinonim kimi işlətmişdir. Həmin sözləri “vətən” sözünə sinonim kimi verməklə şair ifadədə emosionallıq yaratmaq üçün sinonimliyin üslubi çalarlığından istifadə etmişdir. *Yurd*, *məskən* sözləri mütləq sinonim olub ayrı – ayrılıqda nominativ mənada “vətən” sözünün tam sinonimi deyildir. *Yuva* sözü isə həqiqi mənasından çıxaraq məcazlaşdırılmış və “vətən” sözünün yaratdığı sinonimik cərgəyə daxil olmuşdur. Bu misaldan göründüyü kimi, hər üç söz mətn daxilində “vətən” sözünün sinonimini təşkil edir. “*Vətən*” neytral üslubda işlənən dominant sözdür. Səməd Vurğun misralarda fikrini nisbi sinonim vasitəsilə sadə və asan bir dildə ifadə etmiş və vətənə qarşı oxucularda qüvvətli hisslər, emosiyalar yaratmışdır” (12,s.26).

İ. Tapdıqın şeirində işlənmiş “*yurd*” sözü isə burada daha konkret bir yeri ifadə edir və “*oba*” sözünə sinonim kimi işlədilir. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində bu sözün dörd mənası qeyd edilir: 1) İnsanın doğulub böyüdüğü yer, məmləkət, ölkə; vətən; 2) Yaşayış yeri, ev, ev-eşik, məskən. Yurdundan olmaq (ev-eşiyindən, yaşadığı yerindən məhrum olmaq, avara düşmək); 3) Körpə evi, uşaq bağçası mənasında. Səyyahlar fabriki gəzdirir; 4) Məc. Bir şeyin çox olduğu yer. Qəhrəmanlar yurdu (5,s.627)

“*Oba*” sözünün isə izahlı lüğətdə iki mənası verilir: 1) Bir neçə evdən ibarət kiçik yaşayış məntəqəsi, kiçik kənd; 2) Köçərilərin, heyvandarların müvəqqəti sakin olduqları bir neçə alaçıq və ya çadırdan ibarət köç yeri; köçbə, düşərgə. Çoban obası. (4, s.509).

Artıq qeyd olunduğu kimi, dilimizdəki sinonimlərin bir qismi eyni məfhumu ifadə edir və belə sinonimlər dubletlər adlanır. Bu tip sözlərin əksəriyyəti isə alınma və dialekt sözlər hesabına formalaşır. İlyas Tapdıqın uşaq şeirlərində də bu tip sözlərə tez-tez rast gəlinir:

Necə gözəldi

Baharın izi –

Yazın utancaq

Çiçək nərgizi! (14, s.7)

Nümunədə işlədilən “*bahar*” və “*yaz*” sözləri dilimizdə ən çox işlənən sinonimlərdən biridir. Demək olar ki, şair və yazıçılarımızın əksəriyyətinin əsərlərində biz bu sözlərə rast gələ bilirik:

Mehdi, Mehdi,

Ay Mehdi!

Bu *külək*di,

Ya mehdi?! (14,s.29)

Şeirlərindəki “*külək*” və “*meh*” sözü dilimizdə çox işlənən sözlərdə olsa da, şair burda ustalıqla gənc oxucularına bu sözlərin məna fərqi aşılamağa çalışır. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində “*meh*” sözü belə izah edilir. Xəfif yel, yüngül, yumşaq yel, sakit külək (4,s.302). “*Külək*” sözü isə *meh* sözündən həm məna, həm də mənşəcə fərqlənir. Belə ki, fars mənşəli “*meh*” sözündən fərqli olaraq külək daha güclü olur. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində bu söz belə izah edilir: külək – havanın üfüqi istiqamətdə hərəkətindən ibarət təbiət hadisəsi; yel (3,s.775). Göründüyü kimi, bu iki söz heç də eyni mənalı deyil və yerinə görə məna fərqlərinə malikdir.

Şairin uşaq şeirlərində üslubi sinonimlərin işlədilməsinin də xüsusi çəkisi var:

Keçib getdi *soyuq*, *qar*

Açdı əlvan çiçəklər (15, s.65).

Ölməyib gözü

Soyuğun, *qarın* (14,s.7).

Nümunələrdən də göründüyü kimi, şair “*soyuq*” və “*qar*” sözlərini sinonim kimi işlədir. Əslində isə bu sözlər fərqli mənələrdə işlənən sözlərdir. Lakin Azərbaycan ədəbiyyatında bu sözlərin sinonim kimi işlənmə hallarına rast gəlinir.

Şairin işlətdiyi sinonimlərdən biri də “*həkim*” və “*loğman*” sözləridir. Hər iki söz alınma olsa da dilimizdə son zamanlar daha çox *həkim* sözü işlənir. Həkim sözünün izahlı lüğətdə iki mənası verilir: 1) Ali tibb təhsili olan adam; təbib, doktor. 2) klas. alim, filosof. (3,s.354). *Loğman* sözü isə izahlı lüğətdə belə izah edilir: Əfsanəvi bir həkimin adı olub, klassik ədəbiyyatda və canlı dildə bütün dərdlərə çarə edən, adamlara yol göstərən bilici şəxs (4,s.268)

Sevib onu

Obalar.

Qoca *həkim*

Nənələr,

Qoca *loğman*

Babalar (14, s.23)

Bədii üslubda ən çox işlədilən sinonim cərgələrdən biri də “*gül*” və “*çiçək*” sözləridir. İlyas Tapdığın uşaq şeirlərində də biz bu sinonim cərgəsinə rast gəlirik:

Qoyub *gülü*, *çiçəyi*,

Qonub üstə divanın.

Görürsən kəpənəyi!

Səsi batıb kuklanın. (14 s.31)

Bu sinonim cərgə də milli “*çiçək*” və alınma “*gül*” sözlərindən yaranmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatının ən çox işlənən sinonimlərindən biridir. İlyas Tapdığın özü də bu barədə yazır:

Şairlər dönə-dönə

Yazıb *çəçəkdən*, *güldən* (13, s.30)

Gül sözü isə fars mənşəli sözdür və dilimizdə geniş işlənmə dairəsinə malikdir. İzahlı lüğətdə “*gül*” sözünün doqquz mənası verilir: 1) Çiçək (danışiqda “qızılgül” mənasında da işlənir). 2) Buxara dərisinin üzərindəki incə qıvrıqlar. 3) Toxunma şeylərin, xalçanın və s.-nin üzərində olan buta və s. 4) Çörəkdə xırda-xırda yanmış yer; yanıq qabarıqları. 5) Qızılcanın ən şiddətli anındakı səpgi. 6) bayt. Qoyun xəstəliklərindən birinin adı. 7) məc. Əziz, istəqli, sevimli, sevgili adam. 8) Gülüm şəklində - əziz, istəqli, sevimli bir adama nəvazişlə müraciət. 9) məc. Gözəl, qəşəng, məsum (3,s.302).

İzahlı lüğətdə “*gül*” sözünün bu mənələrindən başqa bir sıra törəmə mənələri də verilir.

Şairin şeirlərində üslubi sinonimlərdən tez-tez istifadə edir:

Bəyə, xana qoyun, quzu saxlayan

Neçə cavan ürəyində *dərd, ağı* (13,s.17)

Verilən nümunədə şair iki misrada üç sinonim cərgədən istifadə edir. “bəy”, “xan”, “qoyun”, “quzu”, “dərd”, “ağı”. Şübhəsiz ki, bu sinonim cərgələr üslubi xarakter daşıyır.

İlyas Tapdıq yaradıcılığında ikinci yerdə feili sinonimlər də mühüm yer tutur:

Ana öpür, oxşayır,

Əzizləyir Nigarı;

Nigar həvəsə gəlib

Oxuyur mahnıları (14, s.22)

Göründüyü kimi, şair nümunədə “*öpmək*”, “*oxşamaq*”, “*əzizləmək*” sözlərini sinonim cərgə kimi istifadə edir. Bu sözlərdən ikisi “*oxşamaq*”, “*əzizləmək*” sözləri leksik, “*öpmək*” sözü isə üslubi sinonimdir. “Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti”ndə söz üç mənada verilir: 1. Çox istəmək, nazını çəkmək, nazı ilə oynamaq, bütün istəklərini yerinə yetirmək, ərköyün böyütmək; 2. Hörmət etmək, böyük qayğı göstərmək; 3. Həddən artıq sevmək, müqəddəs bir şey kimi qoruyub saxlamaq (3,s.166). İzahlı lüğətdə “*oxşamaq*” sözünün də üç mənası verilir: 1. Nəvaziş etmək, öz sevgisini, rıqqətini ifadə etmək; nazlamaq; 2. məc. Xoşlandırmaq, ləzzət vermək, ruhunu oxşamaq; 3. Ölü üçün oxuyub ağlamaq. Ölüni oxşamaq (4,s.517).

Şairin işlətdiyi feili sinonimlərdən bir də “*sakit olmaq*” və “*dincəlmək*” feilləridir. Bu feillər də üslubi sinonim olub müəyyən məqamlarda bir-birini əvəz edə bilirlər:

Şair qəlbi nə təhər

Sakit olar, dincələr?! (13, s.10)

“*Sakit olmaq*” feilinin leksik sinonimi kimi “*sakitləşmək*” feilini göstərmək olar. “Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti”ndə bu sözün sinonimləri belə verilir: 1) *sakitləşmək*; acığı yatmaq (fr.v.); kirmək; sakit olmaq; toxtamaq. 2) *sakitləşmək*, təskinlik tapmaq, rahatlanmaq (6, s.317). “*Dincəlmək*” sözünün isə sinonimlər lüğətində beş sinonimi olduğu qeyd edilir: 1) *dincini almaq*; 2) *istirahət etmək*; 3) *nəfəsini dərmək*; 4) *rahatlanmaq*; 5) *yorğunluğunu almaq* (6,s.100).

Bəzən şair iki fərqli nitq hissəsini də eyni mənada işlədərək çox gözəl üslubi sinonimlik yarada bilir. Bu da şairin ustalıqından və dilinin zənginliklərinə nə qədər dərin bələd olmasından xəbər verir:

Qaya *dinmir*, qaya *lal*:

“Nədir dalğayla işim!” (13, s.11)

Göründüyü kimi, şair “*dinmək*” feili ilə “*lal*” sifətini ustalıqla eyni misrada işlədərək üslubi sinonim yaradır və sanki hər iki söz eyni bir nitq hissəsinə aiddir.

Şairin yaradıcılığında digər nitq hissələrinin də sinonimliyinə rast gəlmək olur. Aşağıdakı nümunəyə diqqət edək:

Dəli-dolu çayların,

Ulduzlar diyarının

İlk fatehi sən oldun

Ən çətin anlarında da

Nikbin oldun, *şən* oldun.

Ürəyinin oduyla

Əritdin *buzu*, *qarı* (15, s.38).

Nümunədən də göründüyü kimi, şair bir şeir parçasında iki dəfə sinonim cütlükdən məharətlə istifadə edir. Hər iki sinonim cütlük də dilimizdə işlək olan sinonimlərdəndir. Bu da şairin dilimizi necə dərin bilməsindən və şairlik bacarığından irəli gəlir.

Ümumiyyətlə, qeyd olunmalıdır ki, İlyas Tapdıq yaradıcılığında sinonimlər üslubi xüsusiyyətlərə malik olub, mənəni qüvvətləndirmək, fikri dəqiqləşdirmək və konkretləşdirmək funksiyasını yerinə yetirir. Bu isə öz növbəsində şairə imkan verir ki, onun şeirlərində bədiilik, təsirlilik daha güclü və qüvvətli olsun. Məlumdur ki, sinonimlər eyni

zamanda şeirdə sözlərin yersiz təkrarlarından qaçmaq, şeirdə musiqililik, ritmlilik, harmoniya yaratmaq üçün olduqca vacib elementlərdən biridir. İlyas Tapdıq yaradıcılığında, o cümlədən onun uşaq şeirlərində də biz bir daha bunun şahidi oluruq. Şair həm də bəzən sinonimlərdən üslubi bir priyom kimi, uşaqlara hər hansı bir sözü öyrətmək, dilin daxili zənginliklərini göstərmək məqsədilə istifadə edir və bu onda olduqca yaxşı alınır. Kiçik oxucu şeiri öyrənməklə həm də dilimizin leksik-semantik qatına yiyələnir, ona daha dərinlən bələd olur. Bu isə şairin ustalığından və dilimizə dərin məhəbbətindən irəli gəlir.

Ədəbiyyat

1. Adilov M. Sənətkar və söz. Əsərləri. X c, I c, B, Elm və təhsil, 2019, 200 s, s.132
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cilddə. II c, Bakı, Şərq-Qərb, 2006, 744 s.
3. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cilddə. II c, Bakı, Şərq-Qərb, 2006, 712 s.
4. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cilddə. III c, Bakı, Şərq-Qərb, 2006, 672 s.
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cilddə. IV c, Bakı, Şərq-Qərb, 2006, 712 s.
6. Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, 424 s.
7. Bayramova G. Azərbaycan və italyan dillərində semantik söz qrupları. Fil. ü.fəl. dok. avtoref. Bakı, 2016, 24 s.
8. Cəfərov A. Nəbi Xəzrinin poetik dili. Bakı, Elm və təhsil. 2012, 144 s.
9. Əhmədov F. XVIII əsr Azərb. ədəbi dilinin inkişafında Vidadinin rolu. Bakı, Nurlan, 2005.- 116 s.
10. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı, 2008, 442 s.
11. Kazımov Q. Seçilmiş əsərləri 10 cilddə, I cild, Bakı, Nurlan, 2008, 560 s.
12. Seyidəliyev. N. Müasir Azərb. dilində üslubi sinonimlər. Bakı, Elm və təhsil, 2012, 120 s.
13. Tapdıq İ. Arxalı dağlar. Bakı, Azərb. Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, 1962, 112 s.
14. Tapdıq İ. Nağıllı ağaclar. Bakı, Gənclik, 1985, 188 s.
15. Tapdıq İ. Qoçaq dovşan. Bakı, Gənclik, 1982, 144 s.
16. Магеррамова С.А. Парадигматические отношения в лексике русского и азербайджанского языков. Баку, БГУ, 2002, 207 стр.

STYLISTIC NUANCES OF SYNONYMS IN CHILDREN'S POEMS BY ILYAS TAPDYG

Huseynova Gunay Shamistan
Summary

The article examines the development of synonyms in children's poetry by Ilyas Tapdyg and the consideration of synonymy as a controversial topic in modern linguistics. The existence of words traditionally called synonyms in linguistics is interpreted differently by representatives of different language schools. Therefore, there are differences of opinion about the nature of the connections between words. The main reason for these differences is the dual nature of synonyms. Although these words have similar meanings, there are also many differences in meaning. Because "the synonymy of words arises in connection with the development of human thinking, as a result of an attempt to discover, learn and name new aspects of this or that subject, event. The article also examines Ilyas Tapdyg's use of synonyms in children's poems and his skillful selection of appropriate words for young children to learn easily.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ НЮАНСЫ СИНОНИМОВ В ДЕТСКИХ СТИХОТВОРЕНИЯХ ИЛЬЯСА ТАПДЫГА

Гусейнова Гунай Шамистан кызы
Резюме

В статье рассматривается развитие синонимов в детских стихах Ильаса Тапдыга и рассмотрение синонимии как спорная тема в современной лингвистике. Существование

слов, традиционно называемых в лингвистике синонимами, по-разному трактуется представителями разных языковых школ. Поэтому существуют разногласия по поводу природы связи между словами. Основная причина разногласий в том, что синонимы двойственны по своей природе. Хотя эти слова имеют схожие значения, есть также много различий в значениях. Потому что «синонимия слов возникает в связи с развитием мышления человека, в результате попытки открыть, изучить и назвать новые стороны того или иного предмета, события. В статье также исследуется использование Ильясом Тапдигом синонимов в детских стихотворениях и его умелый подбор подходящих слов, чтобы маленькие дети учились с легком.

Rəyçi Prof. Quliyev Telman

Azərbaycan dili kafedrasının 18 mart 2021-ci il tarixli onlayn iclasın 07 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 20 mart 2021-ci il

UOT:80.

NİZAMİ GƏNCƏVİ YARADICILIĞINDA ALLAHU TƏALANIN SƏLBİ SİFƏTLƏRİ

Hüseynova Xəyalə Rəsim

AMEA Gəncə Bölməsi, Nizami Gəncəvi Mərkəzi

x_genceli@yahoo.com

Xülasə: *Dahi müəffəkkir Nizami Gəncəvi kamilliyə aparan ən böyük yolun Allahı qeyb gözü ilə görmək olduğunu vurğulayır.*

Qeyb gözü açıq olan şəxs, Allahın sifətlərini dərk etməklə kamilliyə doğru yol alır.

Sifət Allahın (c.c.) zatına nisbət edilən bir qavramdır. Allahu Təalaya (c.c.) aid ilahi sifətlər iki qismə bölünür: Sifati Səlbiyyə (sifətlər Allaha aid deyil), Sifati Subutiyyə (sifətlər Allaha məxsusdur). Məqalədə Allah Təalanın sifətləri haqqında danışılır, onların Nizaminin əsərlərindəki yeri və mənalı təsvir edilir və dini rəvayətlərlə izah olunur. Allaha aid olmayan, yəni səlbi sifətlər yeddidir. Tədqiqat zamanı istinad etdiyimiz mənbələrdən əldə etdiyimiz məlumatlar nəticəsində dahi Nizami Gəncəvinin dediyi kimi, kainatın mövcud olmasının səbəbi Tanrıdır və hər şey Allahın izni ilə varlığını davam etdirir.

Açar sözlər: Qurani-Kərim, Allah, Səlbi sifətlər, Görünən (məri) deyil

Ключевые слова: Коран, Аллах, Неприсущие богу атрибуты, Невидимый (неощущаемый),

Key words: Holy Koran, Allah, Attributes not belonging to Allah, Non-visible.

Nizami Gəncəvi yüksək bədii istedadla malik şair olmaqla yanaşı, eyni zamanda dərin və əsaslı dini-irfani biliklərə sahib idi. Ümumbəşəri təfəkkür sahibi olan şair kamilliyə gedən yolun ən böyük keçidini Allahı (c.c.) qeyb gözü ilə görüb dərk etmək olduğunu vurğulayır. Belə ki, insan bütün varlığı–cism və ruhu ilə pəhrizini saxlayıb öz ruhunu bədənin cismani tələblərindən yuxarı qaldırmağa nail olarsa, onun qeyb gözü açılar. Qeybi açıq insan Tanrısını Onun isim və sifətlərini idrak edərək onlarda tapar. Beləliklə kamilliyə gedən məşəqqətli yolun ən çətin hissəsi arxada qalmış olar. Qeyd edək ki, bu ecazkar ruhi hadisələr zamansız və məkənsizdir. “Nizaminin əsərlərində Allahın vəsfi üçün işlədilən kəlamlar dini ifadələrə çox yaxın olub, onlarla həmahəng səslənir” (2, 27).

Sifət Allahın (c.c.) zatına nisbət edilən bir qavramdır. Allahu Təalaya (c.c.) aid ilahi sifətlər iki qismə bölünür:

1. Sifati-səlbiyyə

2. Sifati-sübutiyyə (1, 23.)